

השבועי

השיעור

שיעורו השבועי של מרן פוסק הדור הראשון לציון הרב הראשי לישראל הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

השיעור הועבר במוצאי שבת קודש פרשת תזריע-מצורע תש"פ
כתיבה: הרב דביר פריץ שליט"א עריכה: הגאון רבי יצחק לוי שליט"א רבה של נשר וחבר מועצת הרבנות הראשית

הלכות ספירת העומר

אם כל הימים מצוה אחת או כל יום מצוה בפני עצמה. דין המשלים ביום. דין המסופק אם ספר לילה ויום. חצי שיעור במצות עשה. אין להתיר למי ששכה, לברך ולהוציא אחרים. המנהג לספור גם ביום בלי ברכה. אם הכותב כמה ימים לעומר ימשיך בברכה. ברכות התורה על כתיבה והרהור. חיזוק עקב המצב

וכן כתבו ספר העיטור (דקל"ז ע"ב), שבלי הלקט (סימן רלד), הראב"ה - רבינו אבי העזרי (הובא באור זרוע סימן שכט), מהר"ם מרוטנבורג (ד"פ סימן תרמה). ועל ידי שיספור ביום בלי ברכה, יועיל לו שבשאר ימים יוכל להמשיך לספור בברכה, וכמו שכתב התרומת הדשן (סימן לו), וכך פסק מרן בשלחן ערוך (סימן תפט סעיף ז).

מצוה אחת או מ"ט מצוות

א. בענין ספירת העומר נאמר בתורה (ויקרא כג, טו) "שבע שבתות תמיתת תהיינה", ומדייק בעל הלכות גדולות מתבית "תמיתות" שכל ימי ספירת העומר - מא' עד מ"ט לעומר - הם מצוה אחת ארוכה, ולכן אם שכח לספור ספירת העומר יום אחד, הפסיד את המצוה ולא ימשיך לספור בברכה, כמו שרשרת שאם חוליה אחת נקרעה היא כבר לא שרשרת, כך מחדש בה"ג. התוספות במסכת מנחות (סו. סד"ה זכר) הביאו דברי בה"ג, וכתבו עליו: ותימה גדולה הוא, ולא יתכן. לדעת התוספות כל יום הוא מצוה בפני עצמה, וזה הטעם שמברכים כל יום על ספירת העומר, ולכן אפילו שכח לספור יום אחד ימשיך לספור בברכה.

ספירה ביום

ב. הזכרנו שבעל הלכות גדולות מחמיר שאם לא ספר יום אחד הפסיד את המצוה ולא ימשיך לספור בברכה, אבל מצד שני הוא מיקל בדין אחר, שהרי יש לספור את העומר בלילה, ומדין "תמיתות" יש לספור בתחילת הלילה, אבל אם שכח לספור בלילה סובר בה"ג שישלים ויספור ביום, ודייק כן מסתם משנה במנחות (עא.) שם כתוב על מצות קרבן העומר שמצותו לקצור בלילה ואם נקצר ביום כשר. והלא הכתוב תלה את ספירת העומר בקצירת העומר, ומשמע שהוא הדין לספירת העומר שבדיעבד אם לא ספר בלילה יספור ביום. מפשטות דברי בה"ג משמע שאם לא ספר בלילה יספור ביום בברכה, וכן כתבו רבי ישעיה מטראני (בספר המכריע סימן כט), רבי יצחק בן גיאת (בספר מאה שערים עמ' קט) והרי"ב"א (מגילה כא.). אולם רבינו תם חולק וסובר שספירה של יום אינה מועילה, וכך מדייק מסתם משנה במסכת מגילה (כ.) כל הלילה כשר לקצירת העומר, זה הכלל דבר שמצותו ביום - כגון שופר ולולב - כשר כל היום, דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה. ומשמע שביום אין לקצור את העומר כלל, והוא הדין שאין לספור ספירת העומר ביום. רבינו תם העדיף לדייק מסתם משנה במגילה ולא מסתם משנה במנחות. רוב הראשונים פסקו שאם לא ספר בלילה יספור ביום בלי ברכה, לצאת ידי חובת בה"ג וסיעתו שבדיעבד ספירת העומר מצותה גם ביום, אלא שלא יברך מחשש ברכה לבטלה. וכך מפורש בדברי הרא"ש (פ"י דפסחים סימן מא),

מסופק אם ספר

ג. המהרא"י בתרומת הדשן (שם) הוסיף, שאם נסתפק אם ספר יום אחד או לא, כגון שהיה באירוע והתפללו ערבית, ואינו זוכר אם נשאר לספירת העומר או לא, הדין הוא שמכאן ולהבא ימשיך לספור ספירת העומר בברכה. כי יש ספק ספיקא, שמא הלכה כהתוספות שכל יום הוא מצוה בפני עצמה, ואם תאמר כבה"ג שכל ספירת העומר מצוה אחת היא, אולי באמת ספר. מרן הבית יוסף (סימן תפט) הביא את דברי בה"ג, וכך פסק בשלחן ערוך (סעיף ח): אם הוא מסופק אם דילג יום אחד ולא ספר, יספור בשאר ימים בברכה.

ספק ספיקא בספירת העומר

ד. לכאורה קשה, והלא כלל בידינו שלחומר איסור ברכה לבטלה לא מועיל ספק ספיקא בברכות, כי קיימא לן כדעת הגאונים - רב האי גאון (בשערי תשובה סימן קטו) ורב נטרונאי גאון (בספר המכריע סי' פח) - וכן דעת הרמב"ם (בשו"ת פאר הדור סי' קה) ומרן השלחן ערוך (סי' רטו סעיף ד) איסור ברכה לבטלה הוא מדאורייתא, ואף שיש חולקים, חוששים להם. ואם כן מדוע בספירת העומר מתירים לברך משום ספק ספיקא? התשובה היא, כיון שלדעת רבים מהפוסקים ספירת העומר בזמן הזה מדאורייתא, ומהם: הרמב"ם (פ"ז מהלכות תמידין ומוספין הכ"ד), רבינו אבי העזרי (סי' תקכו) ומביאו הטור (סי' תפט), האור זרוע (סימן שכט), ואולי גם החינוך, וכפי שהזכרנו בשיעורים הקודמים [ראה עלון השיעור השבועי מוצ"ש שמיני אות ד, ה]. לכן, אף על פי שבדרך כלל לא אומרים ספק ספיקא בברכות דרבנן, מכל מקום מצות ספירת העומר שיש צד שהיא מדאורייתא, אף שמרן השלחן ערוך (סימן תפט סעיף ב, ד, ו) פסק שספירת העומר בזמן הזה מדרבנן וכדעת רוב הראשונים, ומהם הרא"ש (סוף פסחים) הר"ן (פסחים כח ע"א) והרשב"א (בתשובה ח"א סימן קכו ו"ג סימן רפד), אבל חבל לאבד מצוה כזו יקרה ולא לסמוך

ח. הראשון לציון רבי יוסף חזן⁴ בספרו חקרי לב (ח"א חיו"ד דף קלג ע"ב) כתב היפך סברת הפרי חדש, שכל המחלוקת אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן, הוא דוקא בספק במציאות, אבל בספק בדין לכל הדעות ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן. ולפי זה ודאי שאפשר לעשות ספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא. מרן החב"ב - היה לפני כ-350 שנה - כתב בספרו נסות הגדולה (ח"ו סימן כה הגב"י אות פב) שמהריב"ל עצמו (בח"ג סימן כא ועוד) כתב שמועיל ספק ספיקא גם בפלוגתא דרבוותא, וזה לא נקרא ספק ספיקא משם אחד. גם מהר"ם אלאשקר (סימן כו) כתב שמועיל ספק ספיקא בפלוגתא דרבוותא, וכן כתב בספר שבות יעקב (ח"ב בתורת השלמים בדיני ס"ס המחודשים אות ו), וכן כתבו עוד הרבה אחרונים וכמו שהביא רבי עבדאללה סומך רבו של הבן איש חי בספרו זבחי צדק (סי' קי ס"ק קיז), וכך ההלכה, ולכן האחרונים העלו להלכה ולמעשה כדעת מרן השלחן ערוך שאם שכח לספור את העומר לילה אחד וספר ביום בלי ברכה, מכאן ולהבא ימשיך לספור בברכה, כי אומרים ספק ספיקא במחלוקת הפוסקים, שמא כבה"ג שספירה ביום מועילה, ושמא כהתוספות שכל יום מצוה בפני עצמה.

שכח לילה ויום

ט. כידוע, להלכה מי ששכח לספור את העומר לילה ויום, ימשיך לספור בלא ברכה, כי יש לחוש לדעת בעל הלכות גדולות שכל הימים מצוה אחת הם, ולמרות שהלכה לא כבה"ג ודבריו דברי תימה, אבל חוששים לברכה לבטלה, ובכל זאת יספור, כי ברכות לא מעכבות את המצוות (רמב"ם פ"ז מהל' תמידין ומוספין הכ"ה). יש מהגאונים הסוברים שאם פספס ולא ספר ביום הראשון כלל, הפסיד את המצוה ולא ימשיך לברך, אבל אם החסיר באמצע הימים לילה ויום ימשיך לספור בברכה, ויש הלומדים כך בדעת הבה"ג, אבל התוספות (מנחות סו. סד"ה זכר) לא הבינו כך בדברי הבה"ג, והרבה ראשונים הביאו דברי בה"ג כפי שהובאו בתוספות, שאפילו חיסר באמצע הימים יום אחד שוב לא יספור בברכה.

חצי שיעור במצות עשה

י. יש לנו כלל בכל איסורי לא תעשה שבתורה, חצי שיעור אסור מהתורה, כמו שדרשה הגמרא (יומא עג.) על הפסוק "כל חלב לא תאכלו" לרבות חצי שיעור, או משום שהאיסור חזי לאצטרופי, והתוספות שם (עד. ד"ה כיון) מבארים מדוע הגמרא הביאה את שני הטעמים. והשאלה מה דין חצי שיעור במצות עשה, אדם יושב בליל הסדר ואין לו כזית מצה או מרור, אבל יש לו חצי כזית, האם יש מצוה לאכול חצי כזית? רבינו יוסף חיים בעל הבן איש חי בספרו רב פעלים (ח"ג חאו"ח סי' לב) רצה להוכיח מהלכות ספירת העומר, שיש מצות עשה גם בחצי שיעור, שהרי אם ספר כמה ימים ויום אחד שכח, ימשיך לספור בלי ברכה, ואם אין מצוה למה ימשיך לספור? אלא בהכרח שיש מצוה גם בחצי שיעור. אולם כולם דחו דבריו, שהרי מה שממשיך לספור הוא כדי לחוש לרוב הראשונים ובראשם התוספות שכל יום מצוה בפני עצמה היא, ומעיקר הדין הלכה כרוב הראשונים, ורק לענין ברכה לבטלה חוששים לבה"ג [וכן כתב בשו"ת יביע אומר ח"י חאו"ח סימן נה בהערות על ח"ג אות כה].

¹ קיימא לן ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לחומרא, וכמו שדרשה הגמרא (קידושין עג.) רחמנא אמר ממוז ודאי הוא דלא יבוא בקהל ה', אבל מהתורה ספק ממוז מותר, רק מעלה עשו ביוחסין לאסרו מדרבנן.
² לצערנו, היום יש "קידמה", כמו שהבעל נותן לאשה טבעת, גם הכלה נותנת טבעת לחתן, לא יודע מה אומרת לו... זה דבר לא טוב, אנשים יכולים לחשוב שגם האשה מקדשת את האיש. לכן כל רב מסדר קידושין צריך שיהיה "החכם עיניו בראשו" (קהלת ב, יד), ומראש יאמר לחתן ולכלה: אני מקדיש מזמני ונבא לסדר לכם קידושין, תתנו לי לנהל את סדר הקידושין לפי ההלכה כפי שאומר לכם. ואז הרב גם יבחר את העדים, הוא יכול להיות עד אחד ויצרף איתו עוד עד ירא שמים כשר לעדות, שלא יביאו לו איזה עד לא דתי עם קרחת בלי כיפה - "קדקד שער מתהלך באשמו" (תהלים סח, כב). אם הכלה רוצה לתת לחתן טבעת מתנה, תתן לו אחר כך, אחרי שהצליח לשוב את הכוס יקבל טבעת מתנה... אין בזה איסור, אבל לא תתן לו תוך כדי סדר הקידושין.

על הספק ספיקא, וחזי לאצטרופי דעת הסוברים שספירת העומר בזמן הזה מהתורה.

דעת הפרי חדש

ה. אמרנו שהשוכח לספור בלילה וספר ביום, ימשיך לספור בשאר ימים בברכה. אמנם הפרי חדש (סימן תפט סעיף ו) - היה לפני למעלה מ-300 שנה - חלק על זה, ואף על פי שהסכים למה שכתב התרומת הדשן שהמסופק אם ספר אתמול ממשיך לספור בברכה, משום שיש לו ספק ספיקא, מכל מקום כתב שמי שלא ספר בלילה וספר ביום, אין לו ספק ספיקא וימשיך לספור בלי ברכה. ודברי הפרי חדש צריכים ביאור, שהרי גם מי שלא ספר בלילה וספר ביום יש לו ספק ספיקא, שמא כדעת בה"ג שספירה ביום מועילה, ושמא כדעת התוספות שכל יום היא מצוה בפני עצמה.

ביאור דברי הפרי חדש

ו. כנראה הפרי חדש סובר, שכל ספק ספיקא הנעשה מחמת מחלוקת הפוסקים הוא בכלל ספק ספיקא משם אחד, כי שני הצדדים לומר לו להמשיך לספור בברכה, נשענים על מחלוקת הפוסקים, וספק ספיקא משם אחד לא אומרים, כמו שכתבו מהריב"ל (ח"ג ס"א מאו"נ"ד) והמהרימ"ט (סימן קו) שספק ספיקא במחלוקת הפוסקים לא נחשב כספק ספיקא, וכנראה הפרי חדש הלך בעקבותיהם. עוד יש לבאר שהפרי חדש הולך לשיטתו (ביו"ד סי' קי בכללי הספק ספיקא) שכל מחלוקת הפוסקים אם ספק דאורייתא לחומרא מהתורה או מדרבנן זה כשיש ספק במציאות, וכן משמע מהרמב"ם (פ"ט מהלכות טומאת מת) שדיבר על ספיקות במציאות ועל זה אמר שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, אבל כשהספק הינו מחלוקת הפוסקים כולם מודים שספק דאורייתא לחומרא מהתורה לחומרא.

ראיית הפרי חדש

ז. הפרי חדש הוכיח שכשיש ספק בדין ולא במציאות, כולם מודים שספק דאורייתא לחומרא מהתורה לחומרא. כידוע בקידושין האיש מקדש את האשה, החתן נותן לכלה טבעת ואומר לה הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל². הגמרא (קידושין ה:) דנה מה יהיה הדין אם "נתן הוא ואמרה היא" - הוא נתן את הטבעת ומיד קפצה ואמרה "הריני מקודשת לך", ספיקא הוא וחיישינן מדרבנן. הרי"ף (שם) העתיק לשון הגמרא. בא הר"ן (שם) ושאל, אם חוששים לקידושין מספק, גם מדאורייתא חוששים, ומה הכוונה "וחיישינן מדרבנן"? לכן מוחק את הגירסא הזו ואמר: האי לישנא לא ברירא לי, וכתב הר"ן שטוב עשה הרמב"ם (פ"ג מהל' אישות ה"ב) שכתב בזו הלשון: נתן הוא ואמרה היא הרי זו מקודשת בספק³. והשאלה בולטת, הלא הרמב"ם סובר שספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לחומרא וכמו שכתב (פ"ט מהלכות טומאת מת הלכה ב:): כל הספיקות וכו' אין להם אלא מדברי סופרים, ומדוע לא הוסיף כגירסת הרי"ף בגמרא שהחשש לקידושין הוא מדרבנן? אלא שכאן הוא ספק בדין, ובוה מודה הרמב"ם שספק דאורייתא לחומרא מהתורה לחומרא, ולכן כתב הר"ן - שהיה חד מן קמאי תלמידו של הרשב"א - שטוב עשה הרמב"ם שלא העתיק "וחיישינן מדרבנן".

¹ קיימא לן ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן לחומרא, וכמו שדרשה הגמרא (קידושין עג.) רחמנא אמר ממוז ודאי הוא דלא יבוא בקהל ה', אבל מהתורה ספק ממוז מותר, רק מעלה עשו ביוחסין לאסרו מדרבנן.

² לצערנו, היום יש "קידמה", כמו שהבעל נותן לאשה טבעת, גם הכלה נותנת טבעת לחתן, לא יודע מה אומרת לו... זה דבר לא טוב, אנשים יכולים לחשוב שגם האשה מקדשת את האיש. לכן כל רב מסדר קידושין צריך שיהיה "החכם עיניו בראשו" (קהלת ב, יד), ומראש יאמר לחתן ולכלה: אני מקדיש מזמני ונבא לסדר לכם קידושין, תתנו לי לנהל את סדר הקידושין לפי ההלכה כפי שאומר לכם. ואז הרב גם יבחר את העדים, הוא יכול להיות עד אחד ויצרף איתו עוד עד ירא שמים כשר לעדות, שלא יביאו לו איזה עד לא דתי עם קרחת בלי כיפה - "קדקד שער מתהלך באשמו" (תהלים סח, כב). אם הכלה רוצה לתת לחתן טבעת מתנה, תתן לו אחר כך, אחרי שהצליח לשוב את הכוס יקבל טבעת מתנה... אין בזה איסור, אבל לא תתן לו תוך כדי סדר הקידושין.

דעת החולקים

יד. אמנם יש חולקים, אין דבר "דלא נפיק מידי פלוגתא" - שלא יוצא מידי המחלוקת, כי מהר"ם בן חביב בתשובתו שבגינת ורדים הנ"ל, הביא את הירושלמי לגבי קריאת מגילה שכן עיר לא יכול להוציא בן כרך, וכתב שהבבלי שלנו חולק על הירושלמי, כמובא בתחילת מסכת מגילה (ב) שבני הכפרים מקדימים ליום הכניסה, קוראים בשני או חמישי מתאריך י"א באדר, וכתב רש"י (ד"ה אלא) כיון שבני הכפרים לא יודעים לקרוא, בן עיר בא לכפר וקורא להם. משמע מדברי רש"י שלפי הבבלי כל שהוא מחוייב בדרך כלל במצוה, מוציא אחרים ידי חובה, גם אם כעת אינו מחוייב במצוה, ורק כשאינו מחוייב כלל במצוה אינו מוציא אחרים. והביא עוד ראייה ממסכת ראש השנה (כט.) כל הברכות כולם אף על פי שיצא מוציא, ופירש רש"י שאין בזה חשש לבטלה מפני שיש דין ערבות, כל ישראל ערבים זה לזה - שכולם יקיימו את המצוות. ומשמע שגם מי שאינו בר חיובא מוציא אחר ידי חובה מדין ערבות. מהר"ם בן חביב לא יחיד, כדבריו כתבו רבי חיים אבולעפיא בספרו מקראי קודש (דף קפא ע"ב) ורבי מרדכי כרמי בספרו מאמר מרדכי⁶ (סימן תפט סק"י).

אין מחלוקת בין הבבלי לירושלמי

טו. הגאון חקרי לב (חאו"ח סימן מה) תמה על דברי הסוברים שיש מחלוקת בזה בין הבבלי לירושלמי, שהרי בירושלמי (פ"ג דברכות ה"ג) מובא הדין שאף על פי שיצא מוציא, ועם כל זה מבואר בירושלמי לגבי קריאת מגילה שכן עיר לא יכול להוציא בן כרך, בהכרח שמה שאמרו אף על פי שיצא מוציא לא דיברו על מי שאינו מחוייב כלל, ובאמת מי שאינו מחוייב לא יכול להוציא ידי חובה. ובהערתו⁷ על ספר הר צבי הביא הערה זו מהירושלמי, ונשאר בצ"ע. והוא הדין בספירת העומר, כיון שלא ספר לילה ויום חוששים שכבר אינו מחוייב במצות ספירת העומר, ולא יכול לברך על ספירת העומר ולהוציא אחר ידי חובה בברכתו.

פתרון דחוי

טז. מחבר אחד בזמננו שיהיה בריא, הביא בשם הגאון הרב אור לציון דבר לא מדוייק, כתב שהשוכח לספור לילה ויום יש לו פתרון לספור בברכה, על ידי שיאמר "אתמול היה כך וכך והיום כך וכך", כי יש בזה כעין ספק ספיקא, שמא כדעת התוספות שכל יום מצוה בפני עצמה, ושלא כסברת רבי יצחק בן גיאת (הובא בשבלי הלקט סימן רלד, ובביאור הלכה סימן תפט סעיף ח ד"ה סופר) שאדם ששכח לספור יום אחד, למשל ביום חמשה עשר לעומר, למחרת יברך ויספור: אתמול היה חמשה עשר יום לעומר והיום ששה עשר יום לעומר, ואפילו שכח כמה ימים יעשה כסדר הזה, ויאמר: שלשום היה ארבעה עשר וכו'. אבל אותו מחבר לא דייק, האור לציון (בח"א סימן לו, ו"ח ג' פט"ז הערה ו) אמנם כתב לעשות כסדר של הרי"צ גיאת, אבל לא כתב שיסמוך על זה לברך. ועוד, קשה מאוד לצרף סברא יחידאה שהיא דחוויה מההלכה לספק ספיקא, וכבר פשטה ההוראה שמי ששכח לספור את העומר יום אחד לא ממשיך לספור בברכה. בשביל הפלפול זה יפה, אבל הלכה למעשה אין לסמוך על פתרון זה. למסקנא, רב קהילה ששכח לספור את העומר יום אחד, אין לו לספור בברכה ולהוציא אחרים ידי חובתם, שכל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם, וגם אם החכם יאמר לציבור שכחתי לספור, יבינו שגם הוא בן אדם וכבודו במקומו מונח, ויש לו לחוש ללהקת האחרונים שהזכרנו וספק ברכות להקל.

יא. יש שהמציאו פתרון למי שלא ספר את העומר לילה ויום, שיאמר לאדם אחר המחוייב בברכה: תשמע, אני מברך בשבילך, אני מכוין להוציא אותך ידי חובת הברכה, תענה אמן ואל תענה ברוך הוא וברוך שמו, ואת הספירה תספור לבד. ויעשה כן מדין אף על פי שיצא מוציא. ובפרט רב קהילה ששכח לספור יום אחד, וכיבדו אותו לספור את העומר, יש בזה כבוד התורה וכבוד הציבור, אם יאמר: שכחתי, יהיו לו בושות, הציבור יאמרו: זה רב?!...לכן הרב לא צריך לסרב, ויבקש ממישהו שיכוין לצאת ממנו ידי חובת הברכה, וכך יוכל לספור בברכה. כך מעידים שעשה הגאון רבי יוסף סאלוויצ'יק בעל בית הלוי - אביו של רבי חיים מבריסק, וכמו שכתב הגאון רבי צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי ח"ב (סי' עה) והסכים עמו.

מי שלא מחוייב לא מוציא אחרים

יב. אולם האמת שדברי הבית הלוי לא פשוטים כלל, ויש בזה מחלוקת קדומה של האחרונים מערכה לקראת מערכה⁵. הפרי חדש (סי' תפט סעיף ה) כתב על נידון זה בדיוק, שהשליח ציבור לא יכול לספור בברכה ולהוציא אחר בברכתו, כי מזמן ששכח לספור לילה ויום, מפסיק לספור בברכה מחדש שזו ברכה לבטלה, ולכן הוא נקרא שאינו מחוייב בדבר. ומה שאמרו "אף על פי שיצא מוציא" בתנאי שהמוציא בר חיובא, כגון אם קידש לבני ביתו ובאה שכנה אלמנה ורוצה שיקדש בשבילה, או אם הבדיל בביתו ובא לבקר חולה והחולה רומז לו שלא עשה הבדלה, כיון שהוא בר חיובא יכול לקדש או להבדיל. הפרי חדש מביא ראייה לדבריו מהירושלמי (פ"ב דמגילה ה"ג) לגבי בן עיר שקורא מגילה ב"ד אדר ורוצה לבוא לדרך בט"ו אדר ולהוציא ידי חובה את בני הכרך, אינו יכול, כי הוא לא נקרא בר חיובא. גם הרב בית דוד (חאו"ח סימן רסז) - היה לפני החיד"א - הסכים לדברי הפרי חדש. וגם הכנסת הגדולה (בתשובה חאו"ח סימן כט) אחר שהביא בשם רבנו קשישאי מסאלוניקי, ששליח ציבור ששכח לספור יום אחד, יכול לברך על הספירה ולכוין להוציא אחר ידי חובת הברכה. הכנה"ג עצמו חלק עליהם, וכתב שאין זו הוראה נכונה כלל.

דעת הרב חיד"א וסיעתו

יג. החיד"א (בברכי יוסף סימן קכד סק"ג) הביא בשם הראשון לציון השני מהר"ם בן חביב (הובא בשו"ת גינת ורדים חאו"ח כלא סימן ג), לגבי תושב ארץ ישראל שנסע לחוץ לארץ ונתקע שם בלי אפשרות לחזור, הדין הוא שאם הגיע יום טוב שני של גלויות, הוא מתפלל בשקט תפלה של חול ומניח תפלין בצניעה. והנה הגיע יום טוב השני, והקהל בבית הכנסת מכירים אותו שהוא ירא שמים ויש לו קול יפה ונעים ומכבדים אותו לעלות שליח ציבור, הדין הוא שבתפלת הלחש יתפלל תפלה של חול, ויתפלל מהר שלא ירגישו שהתפלל של חול, גם אם יאריך קצת יחשבו שנהיה מקובל... ויכול לעשות חזרה של תפלת יום טוב, וכן לעלות לתפלת מוסף ולהוציא את הציבור ידי חובה. בא החיד"א עצמו וחולק על מהר"ם בן חביב, שהלא כלפי תושב הארץ יום "אסרו חג" הוא יום חול גמור, וכל דבר שלא שייך בו לא יכול להוציא אחרים ידי חובה. ומביא החיד"א ראייה מדין הפטור מתענית כגון שהוא חולה, שלא יכול לברך ברכת "עננו", איך יאמר "ביום צום התענית הזה", "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהלים קא, ז), וגם שזה הפסק בתפלה, ולכן לא יעלה שליח ציבור. מוכח שלמרות שהוא מוציא אחרים, כיון שהוא עצמו לא מתענה, אינו שייך כלל בברכת עננו וגם בשביל אחרים לא מברך. נמצא שהפרי חדש, הרב בית דוד, והחיד"א מסכימים לדבר אחד, שמי שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא ידי חובה, והוא הדין בנידון שלנו, מי שלא רשאי לברך על ספירת העומר, אינו יכול לברך בשביל אחר ולהוציא ידי חובה. וכן

⁷ כתבם הגאון רבי יוסף כהן חתן בנו של המחבר רבי צבי פסח פרנק, היה אב בין דין בירושלים ותרם בית הדין הגדול, גאון עצום. ישב עם מרן זצ"ל בבית הדין במשך שנים רבות, ומרן היה משתעשע איתו בתורה. הוא אביו של יבלח"ט רבי דוד כהן ראש ישיבת חברון.

⁵ צריך ללמוד פוסקים כדי לפסוק הלכה, אי אפשר לפתוח שער אפרים, משנה ברורה, ולפסוק הלכה, צריך לפתוח ספרים. נכון שזו עבודה קשה, אבל על ידי כך לומד גם את כללי הפסיקה ונהיה פוסק הלכות.

⁶ מאמר מרדכי הוא ספר נפלא, מי שרוצה ללמוד קושיות ותירוצים, ישוים לסתירות ופלפולים על השלחן ערוך, זה הספר.

כ. מי שבירך אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן דוד ושלמה, הוא יברך וישמור ויגדל את כל הקהל הקדוש, אלו ששמעו את השיעור דרך הלוויין, דרך רדיו קול חי, דרך רדיו מורשת, דרך דרך המלך ועוד מקומות, מלכא דעלמא יברך יתכון ויזכה יתכון, והקדוש ברוך הוא ישלח רפואה שלימה לכל החולים, שיתרפאו במהרה, ויחזרו לביתם לחיים טובים ולשלום, והקדוש ברוך הוא יתמיד בריאותם של הבריאים שלא יחלו. אנחנו מתפללים לקדוש ברוך הוא, וכמו שאמרתי שהנכון לומר בכל יום בתפלה "אבינו מלכנו" מיד אחרי החזרה לפני הוידוי, ולכון טוב כשאומרים "אבינו מלכנו מנע מגיפה מנחלתך".

אמונה וביטחון

כא. אנחנו צריכים לדעת שהכל מהקדוש ברוך הוא, ולהאמין באמונה שלימה שאף בריה בעולם לא יכולה להזיק לנו או להטיב לנו בלי הקדוש ברוך הוא, בידו הכל, "השלך על ה' יחבך" (תהלים נה, כג), אדם צריך שיהיה לו ביטחון בקדוש ברוך הוא ולא יפחד. הזכרנו כבר מה שכתב הגאון רבינו יוסף חיים בספרו בן יהודע (בבא קמא ס:), בזמן המגיפה יש רשות למלאך המשחית להרוג למשל 5,000 איש, והנה רואים שהרג הרבה יותר - 15,000 איש, שואלים אותו מדוע הרגת יותר? אומר, כל מי שפחד היה לי היתר להרוג אותו! רואים שאחד הדברים החשובים בתקופה זו, לא לפחד. ואיך יקיים "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד)? על ידי שישמע להוראות, להתרחק מאנשים 2 מטר, וכשעולה לתורה יתרחק מהקורא וילבש מסיכה.

ה' יאמר לצרותינו די

כב. כבר שמענו על טרגדיות שקרו בארץ ובעולם, דברים נוראים, תסמורה שערות אנוש, אדם צריך לשמור על ההוראות, אבל יבטח בקדוש ברוך הוא שהכל מאיתו יתברך, ויהי רצון שהמגיפה תגמר מהר, ויחזרו לבתי כנסיות. כמה כואב הלב לראות ישיבות סגורות, כל הישיבות שלנו - "חזון עובדיה", "אוהל יוסף" - הכל סגור ומסוגר, אין יוצא ואין בא, אבל מה נעשה, זה פיקוח נפש, ופיקוח נפש דוחה את כל התורה, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ויהי רצון שבקרוב נוכל לחזור ללמוד ביתר שאת וביתר עוז.

בין אדם לחבירו

כג. בימים אלה יש להקפיד מאוד על ענייני בין אדם לחבירו, בימי העומר מתו תלמידי רבי עקיבא במגיפה, מפני שלא נהגו כבוד זה בזה (יבמות סב:). אדם שרוצה להעמיד אמת על תילה, רוצה להבהיר הלכה, מותר לו לדבר בתקיפות כיון שכוונתו לשם שמים, וכמו שמרן הבית יוסף כתב כמה פעמים בתקיפות, תראו באבקת רוכל (סימן קנה) שכתב כלפי הריטב"א "לאו קטיל קנה באגמא אנן", תראו גם איך הראב"ד כתב בתקיפות על הרמב"ם, כמו: לא היו דברים מעולם, לא היה ולא נברא, דברי הבל הם, ומטרתם כדי להעמיד את האמת על תילה. אבל באופן כללי צריך להיזהר בזה. ונזכה לשמוע בשורות טובות, ישועות ונחמות, אמן ואמן.

לעילוי נשמת

מרן מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף זיע"א
הג"ר יעקב יוסף בן מרגלית זצ"ל

ז. יש מהאחרונים שכתבו עצה טובה, שגם מי שספר בלילה יספור במשך היום את העומר, כמובן בלי ברכה, ואפילו כמה פעמים, כך כתב בספר אילה שלוחה (עמוד צג) בשם רבי מנחם מנדל מרימנוב, ובספרים של שלמה (סוף ב"ק אות מד) כתב שכן מנהג בני ארץ ישראל, לספור בלילה וביום. למה לספור ביום, אם מספיק לספור בלילה? כדי לחבב את המצוה. כיוצא בזה בחג הסוכות יש מצוה מהתורה ליטול לולב פעם אחת ביום, "מדאגביה נפק ביה" - משהגביהו פעם אחת ביום יצא ידי חובתו, ורבנן תיקנו את סדר הנענוע, האם נאמר שמי שנטל את הלולב יותר מתקנת חכמים עבר על בל תוסיף?! לכן אין לפקפק על מנהג הספרדים לספור את העומר בלי ברכה ביום אחר תפלת שחרית, וכמו שכתב בספר נהר מצרים (הלכות ספירת העומר סעיף כד).

מנהג הספרדים

יח. יש ספר תשובות ונהגות (ח"א סימן שיב, וח"ב סימן רמז) של הרב שטרנבוך, והוא כתב להעיר על המנהג של הספרדים שסופרים את העומר גם ביום, שאולי עוברים בזה על איסור בל תוסיף! אבל כשאתה מדבר על מנהג הספרדים, ראשית תברר מי מהספרדים נהג כך, בשוק התקוה? בשוק הכרמל? לא, נהגו כך חכמי הספרדים, וכך מנהג ירושלים, והביא מנהג זה הנהר מצרים, וההסבר לזה על פי דברי הים של שלמה, שלא יסיחו דעתם מהספירה. גם בהגדה של פסח של האדמו"ר מסאטמר כתב שטוב לספור את העומר כמה פעמים ביום. גם הגאון רבי יצחק ווייס ראב"ד העדה החרדית בירושלים כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' ס' מה) שיש ענין לא להסיח דעתו מהספירה. לכן אין לערער על המנהג שלנו, הוא מנהג טוב, והוא מועיל גם למי ששכח לספור בלילה שבשאר הימים ימשיך לספור עם ברכה.

הכתב והמכתב

יט. הכותב מכתב לחבירו בימים אלה וכתב בראש המכתב "ב"ה. כ"ח למטמוני"ם" [-מ"ט מונים], לא משנה אם כתב בעט או במחשב, ובאותו יום שכח לספור ספירת העומר, האם למחרת יוכל להמשיך לספור בברכה? דין זה תלוי במחלוקת האם כתיבה כדיבור דמי או כתיבה לאו כדיבור דמי, וכדין ברכות התורה שיש לדון האם צריך לברך על כתיבת דברי תורה או לא. אדם שהתעורר בבוקר והתחיל להרהר בדברי תורה, על מה יחשוב - על שטויות? מהרהר באיזה חידוש של הפרי חדש או של הרב סולובייצ'ק... או ששומע הקלטה של שיעור תורה מחכם, האם מותר לו, או שצריך לעצור את המחשבות ולקום, ליטול ידים ולברך ברכות התורה, ואחר כך ללמוד. כתב מרן השלחן ערוך (סימן מז סעיף ד) מהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך. כי הרהור לאו כדיבור דמי. לעומת זאת הכותב דברי תורה, כגון שחלם בדברי תורה ולא רוצה לשכוח מה שלמד בחלום⁸, צריך לברך תחילה ברכות התורה ואחר כך לכתוב, כפי שפסק מרן השלחן ערוך (שם סעיף ג). הגאון רבי אליהו ישראל - היה לפני כ-200 שנה - כתב תשובה על כך בשו"ת קול אליהו (סי' ל), והסיק מדברי מרן השלחן ערוך שכתובה חשובה כדיבור. גם המהרשד"ם (חיד"ד סימן פ) כתב, ששבועה בכתב נחשבת שבועה, כי כתיבה כדיבור דמי. גם החתם סופר (בהגהותיו שבירחון האהל סיון תשס"ז סימן כו עמוד פה) כתב על הנידון שלנו ממש, שאם כתב היום כך וכך לעומר יצא ידי חובה. אולם רבי עקיבא איגר (בתשובה סי' כט) חולק וסובר שהכותב כמה היום לעומר לא יצא ידי חובה. וכן דעת הרב חיד"א (בברכי יוסף סימן תפט ס"ק יד). לפי זה הכותב לחבירו היום כך וכך לעומר, ושכח לספור לילה ויום, יש לו ספק ספיקא, שמא כהקול אליהו והמהרשד"ם והחתם סופר שכתובה כדיבור, ושמא כהתוספות שכל יום מצוה בפני עצמה. לכן להלכה ולמעשה, מי שכתב היום כך וכך לעומר בדיעבד יצא ידי חובה, ויכול להמשיך לספור בברכה.

⁸ כמו המעשה שהיה עם מרן זצ"ל שבספרו האחרון חזון עובדיה שבת חלק ו' יש מערכה שלימה של ויכוח עם חכם בן ציון, ומרן בעצמו סיפר לנו בשבת בבוקר אחרי הקידוש, שבחלום בלילה לפלל את כל זה עם חכם בן ציון!